

CRÍTQUES A L'ÈTICA KANTIANA

Ramon Alcoberro

Immanuel Kant (1724-1808) és un dels autors bàsics en la història de l'ètica. Se'l pot considerar –amb ben pocs antecedents, com ara els estoics o algun dels primers cristians– com l'autèntic iniciador de l'ètica deontològica per la seva ferma afirmació que l'obligació moral no deriva ni de Déu, ni de les autoritats, ni de les preferències subjectives sinó de la Raó, i pel seu compromís incondicional amb la llibertat i la dignitat humanes que vol fonamentar en la consciència autònoma.

L'ètica kantiana és deontològica [del grec “deon” : deure] perquè situa l'obligació que els humans tenim envers la nostra consciència sempre pel davant de qualsevol altra finalitat. Una acció és moral pel principi que l'inspira –quan aquest principi és el deure– i no per les conseqüències o la finalitat que es pretén assolir.

L'ètica kantiana suposa implícitament l'autonomia i la bona voluntat. Però “autonomia” no significa fer el que hom vulgui o ser independent de les convencions socials, sinó a tenir el tipus d'autocontrol que fa que el propi subjecte actui en consciència i tenint present l'estatut moral de tots els altres i no pas per interès o per por o per recerca d'alguna recompensa o benefici personal.

Per a Kant la “bona voluntat” és la voluntat de fer el bé incondicionalment, que no es determina per un bé objectiu (o “telos” : finalitat), sinó per un principi moral universal que és el d'obrar seguint la pròpia consciència i fent només allò que podem voler que esdevingui llei universal i respectant les persones –és a dir, no considerant-les mai com a instruments sinó sempre com a finalitats en elles mateixes.

Però l'ètica kantiana no s'ha estalviat crítiques importants i sovint ben fonamentades. Algunes de les més importants, les sintetitzem aquí, a partir de l'article d'Onora O'Neil: “La Ética Kantiana” recollit per Peter SINGER (ed) al seu llibre COMPENDIO DE ÉTICA. [Alianza Ed. Madrid, 1995 (cap 14, pp. 253-266)] que les desenvolupa més extensament.

És interessant observar que, en la seva major part, la tradició de la filosofia catalana al segle XX (Turró, Serra Húnter, Xirau, Gomà, Valverde, Rubert de Ventós...) ha estat ferrenyament antikantiana.

En general –i al marge de la qüestió religiosa– la crítica a Kant per part de la tradició catalana ha tendit a considerar que el kantisme en ètica és un intent desmesurat per proposar un home més perfecte del que realment pot aconseguir ser. El kantisme seria una ètica que, en nom d'un "haver de ser" idealitzat i inexistent, oblidava el "ser" sovint contradictori en què realment viuen els humans.

D'una manera esquemàtica podem considerar que s'han repetit sis crítiques diferents (però convergents) a l'ètica kantiana:

1.- FORMALISME Segons aquesta crítica l'imperatiu categòric és buit de contingut: no identifica principis del deure realment creïbles perquè, no hi ha –a la pràctica– principis fonamentals que puguin ser adoptats per tots, sense contradiccions. L'ètica kantiana proposa més un criteri per saber què és el que cal rebutjar, que no pas una indicació per a obrar en positiu.

2.- RIGORISME En aquesta crítica hom diu que el kantisme és una teoria universalista i rígidament insensible, que no té present la diferència entre casos concrets. Principis com, per exemple, "cal pagar impostos" no poden universalitzar-se a tothom d'igual manera.

3.- ABSTRACCIÓ Segons aquesta crítica –versió addicional del formalisme– l'ètica kantiana no dona instruccions concretes per a seguir-la i, en conseqüència, no és útil. L'ètica de Kant, segons els partidaris d'aquesta crítica, només proposa limitacions a la manera d'obrar, i –com a molt– guia la presa de decisions, però no ens diu quines decisions cal prendre. Hom podria respondre que, per contra, aquest és un dels punts forts de l'ètica kantiana perquè demana judici i deliberació.

4.- FONAMENTS D'OBLIGACIÓ CONTRADICTORIS Es retreu a l'ètica kantiana que hi poden haver principis morals que siguin universals i –alhora– contradictoris. Seria el cas de la llibertat (que tendeix a la diferència) i la igualtat. En aquest sentit, per exemple, "no mentir" podria ser contradictori amb altres principis també universals –com, per exemple, "ajudar a una persona a fugir d'un enemic violent". Donat que la teoria kantiana no accepta "negociacions" entre obligacions no té un procediment per resoldre conflictes. L'ètica kantiana no diu res sobre els casos en què inevitablement s'ha de violar o abandonar un compromís moral.

5.- MANCA DE LLOC PER A LES INCLINACIONS La crítica considera que Kant no ha estat prou atent al paper de les inclinacions i, en general, de les característiques psicològiques i emocionals de la personalitat. Ja a la seva època, el poeta Schiller preguntava què passa si, a més de fer el bé, m'ho passo bé fent-lo. En Kant quan alguna cosa dona plaer, immediatament sembla que hagi de ser dolenta o perillosa –sinó perversa. El "respecte a la llei" que la seva ètica exigeix sembla que hagi de ser incompatible amb el fet de gaudir.

6.- EL PAPER DE LA MALA ACCIÓ Aquesta crítica deriva de l'anterior. Els qui l'han formulat retreuen que, precisament per no comprendre el paper de les

inclinacions o sentiments, Kant no pot explicar el problema de la mala acció. Per a Kant, l'ètica només s'ocupa de l'acció que es totalment lliure i autònoma. D'aquí que no pot explicar per què hi ha accions lliures –i imputables– però dolentes. Aquesta crítica, però, no és correcta perquè –de fet– Kant ofereix força exemples d'accions que són dolentes i imputables. Kant no diu que els subjectes obren de manera autònoma, sinó una altra cosa molt diferent: que els subjectes han de ser capaços d'obrar de manera autònoma. Els actes dolents en realitat no són autònoms.